

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ IV: Από τον 19^ο αιώνα έως σήμερα.

Διδάσκων: Στάθης Ψύλλος

Σκοπός του μαθήματος είναι η εισαγωγή στα πιο κεντρικά φιλοσοφικά ρεύματα του 20^{ου}, κυρίως, αιώνα καθώς και η διερεύνηση των βασικών φιλοσοφικών προβλημάτων και ερωτημάτων που απασχόλησαν και απασχολούν τη φιλοσοφία κυρίως κατά τον 20^ο αιώνα. Η προσοχή μας θα εστιαστεί στην *αναλυτική* παράδοση αλλά, όπου χρειάζεται, θα αναφερθούμε σε σχολές και προσεγγίσεις της λεγόμενης *ηπειρωτικής* φιλοσοφίας. Συνεπώς, η προσέγγιση που θα ακολουθήσουμε στο μάθημα θα είναι τόσο ιστορική όσο και συστηματική. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της αναλυτικής προσέγγισης στη φιλοσοφία είναι η προσπάθεια διαλεύκανσης και ανάλυσης φιλοσοφικών προβλημάτων, ανεξάρτητα, εν πολλοίς, από την ιστορική τους προέλευση και πορεία.

Σύντομη περιγραφή:

1. Εισαγωγή. Η κριτική στο καντιανό οικοδόμημα. Εμφάνιση νέο-καντιανών ρευμάτων. Εξελίξεις στη φιλοσοφία και στις επιστήμες στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η νέα λογική των Frege και Russell.
2. Gottlob Frege. Η θεμελίωση της αναλυτικής φιλοσοφίας. Το status της λογικής και των μαθηματικών. Τι είναι οι έννοιες; Αντι-ψυχολογισμός. Η διάκριση μεταξύ σημασίας και αναφοράς. Τι είναι οι αριθμοί;
3. Bertrand Russell. Τα λογικά και σημασιολογικά παράδοξα. Γνώση μέσω γνωριμίας και γνώση μέσω περιγραφών. Η θεωρία των οριστικών περιγραφών. Ο λογικός ατομισμός. Τα δεδομένα των αισθήσεων και ο φαινομεναλισμός.
4. Ιδεαλισμός. Η θεωρία του Hegel (αντικειμενικός ιδεαλισμός). Ο Βρετανικός ιδεαλισμός.
5. G. E. Moore. Η φιλοσοφία του κοινού νου. Η ανασκευή του ιδεαλισμού και η ύπαρξη του εξωτερικού κόσμου. Το φιλοσοφικό ρεύμα του πραγματισμού (James, Peirce).

6. Ludwig Wittgenstein. Το πρόγραμμα του Tractatus-Logicophilosophicus. Φιλοσοφία και λογική. Φιλοσοφία και επιστήμες. Κριτήρια νοήματος. Η κριτική του Ramsey.
7. John Stuart Mill. Αιτιότητα και επιστημονική μεθοδολογία. Επαγωγισμός. Ηθική φιλοσοφία: ωφελμισμός.
8. Λογικός Θετικισμός (Κύκλος της Βιέννης). Επαληθευσιοκρατία. Οι προτάσεις πρωτοκόλλου και η θεμελίωση της γνώσης. Ο ρόλος της φιλοσοφίας. Φιλοσοφία και επιστήμες. Η λογική και τα μαθηματικά ως ταυτολογίες. Φιλοσοφία και μεταφυσική. Μετα-ηθική.
9. Περί του τι υπάρχει. Το κριτήριο της οντολογικής δέσμευσης. Γλώσσα και κόσμος. Ρεαλισμός και νομιναλισμός. Τι είναι η αλήθεια;
10. W. v. Quine. Η κριτική του λογικού θετικισμού. Το γλωσσικό δόγμα της αναλυτικότητας και η κριτική του. Μπορεί να υπάρξει γνώση ανεξάρτητα από την εμπειρία. Κριτική της θέσης ότι λογική στηρίζεται σε γλωσσικές συμβάσεις. Κριτική στη μουσειακή θεωρία νοήματος.
11. Εξελίξεις στην ηπειρωτική φιλοσοφία: φαινομενολογία, υπαρξισμός, μαρξισμός και γαλλικός δομισμός.
12. Η φιλοσοφία από το 1945 και μετά. Ο ύστερος Wittgenstein. Η φιλοσοφία της κοινής γλώσσας. Το πρόγραμμα του Davidson. Η αιτιακή θεωρία νοήματος. Η νατουραλιστική στροφή.

Το βιβλίο το οποίο θα διανεμηθεί είναι το κλασικό (και πάντα επίκαιρο) σύγγραμμα του Bertrand Russell: *Τα προβλήματα της φιλοσοφίας*, το οποίο εκδόθηκε το 1912. Το βιβλίο αυτό δεν θα αποτελέσει την ύλη των εξετάσεων. Οφείλεται παρ' όλα αυτά να το μελετήσετε προσεκτικά. Τα κεφάλαια 1, 4, 5, 6-10, 12, 13-14 είναι ιδιαίτερος σημαντικά. Αυτοί που επιθυμούν να επιτύχουν στις εξετάσεις οφείλουν να παρακολουθούν το μάθημα *συστηματικά* και να κρατούν σημειώσεις. Περαιτέρω βιβλιογραφία, ανά διάλεξη, ακολουθεί. Η συστηματική προετοιμασία για το μάθημα απαιτεί την μελέτη των άρθρων ή κεφαλαίων που σημειώνονται με (*).

Γενικά εισαγωγικά:

Αναπολιτάνος, Δ. Εισαγωγή στη φιλοσοφία των μαθηματικών, εκδ. Νεφέλη, κεφ. 3, 3.1.

Quine, W. v. και J. S. Ullian Ο ιστός της πεποιθήσεως, εκδ. Leaderbooks, κεφ. 3, 4. (*)
Βίκτωρ Κράφτ Ο κύκλος της Βιέννης, εκδ. Γνώση, κεφ. Μέρος δεύτερο Α.Ι, ΑΙΙ.1

Ανά διάλεξη:

2. Frege, Gottlob: “Νόημα και αναφορά” Δευκαλίων 17, Μάρτιος 1977, σς. 19-40 (*)

3. Russell: Τα προβλήματα της Φιλοσοφίας, κεφ. 1, 5. (*)

5. Moore, G. E. “Μια υπεράσπιση του κοινού νου”, Δευκαλίων 15, Σεπτέμβριος 1975, σς. 241-267 (*)

6. Ludwig Wittgenstein Tractatus-Logicophilosophicus, εκδ. Παπαζήση, παρουσίαση από τον Ζ. Λορεντζάτο (*)\

7. Stathis Psillos Causation and Explanation, Acumen 2002, κεφ. 2 (*)

J. S. Mill Ωφελιμισμός, μετ Φ. Παιονίδη, εισαγωγή του μεταφραστή (*)

8. Ayer, A. J. Γλώσσα, Αλήθεια και Λογική, εκδ. Σύναμμα, κεφ. 1, 2, 3, 4

Βίκτωρ Κράφτ Ο κύκλος της Βιέννης, εκδ. Γνώση, κεφ. Μέρος δεύτερο Α.Ι, ΑΙΙ.1 (*)

10. Quine, W. v. Ο “Τα δύο δόγματα του Εμπειρισμού”, στο Γ. Ρουσόπουλος (επ.) Μελέτες για τον εμπειρισμό, εκδ. Καρδαμίτσα. (*)

Quine, W. v. Ο “Πέντε Ορόσημα του Εμπειρισμού”, Δευκαλίων τόμος 11, Οκτώβριος 1992, σς. 7-12

12. Strawson, Peter “Κριτική Επισκόπηση των *Φιλοσοφικών Ερευνών* του Wittgenstein”, Δευκαλίων 27/28, Δεκέμβριος 1979, σς. 287-322 (*)

Davidson, Donald “Αλήθεια και νόημα”, Δευκαλίων 27/28, Δεκέμβριος 1979, σς. 138-205

Davidson, Donald “Η ίδια η ιδέα ενός εννοιολογικού σχήματος”, Δευκαλίων τόμος 11, τεύχος 1, Οκτώβριος 1992, σς. 13-29.

Strawson, Peter “Ανάλυση, Επιστήμη και Μεταφυσική”, Δευκαλίων 15, Σεπτέμβριος 1975, σς. 304-16.

Εισαγωγή

Η φιλοσοφία και η ιστορία της

Περί ιστορίας της φιλοσοφίας και φιλοσοφίας

Η έννοια του φιλοσοφικού προβλήματος (πώς συγκροτείται ιστορικά, πώς ανακυκλώνεται, πώς διασαφηνίζεται, πώς αυτονομείται).

Πρόβλημα vs σύστημα.

Η έννοια της ανάλυσης ενός φιλοσοφικού προβλήματος

Εννοιολογική ανάλυση (προσπάθεια διασάφησης του νοήματος του προβλήματος έτσι ώστε να διευκολυνθεί η επίλυσή του αλλά και, εν πολλοίς a priori διερεύνησή του).

Προσπάθεια διασάφησης και επίλυσής του σε συνεργασία με την εκάστοτε επιστημονική γνώση.

Πχ. Α) η σχέση αιτίας αποτελέσματος

Β) η σχέση νου-σώματος. Πώς είναι δυνατή η νοητική αιτιότητα;

Γ) Η ύπαρξη του Θεού.

Η έννοια του φιλοσοφικού επιχειρήματος

Η υπεράσπιση μιας φιλοσοφικής θέσης.

Παραγωγικά επιχειρήματα (σχετικά σπάνια) πχ. το οντολογικό επιχείρημα

Πως αντιμετωπίζονται; Έγκυρα vs ορθά επιχειρήματα

Εύλογα επιχειρήματα. Πχ. το επιχείρημα του σχεδιασμού.

Πως αντιμετωπίζονται; Έπεται το συμπέρασμα; Εάν όχι, υπάρχει άλλη εξήγηση; Πως συγκρίνουμε τις εξηγήσεις; Πχ. Δαρβινική θεωρία εξέλιξης.

Η συναγωγή στην καλύτερη εξήγηση.

Ο ρόλος του κοινού νου. Πχ. Ο Moore και η απόδειξη της ύπαρξης του εξωτερικού κόσμου.

Η λογική συνέπεια ως ελάχιστο κριτήριο αποδοχής μιας θέσης.

Μπορούμε να πάμε πέραν της συνέπειας;

Η έννοια του αντι-παραδείγματος.

Η ανασκευή μιας φιλοσοφικής θέσης. Πχ. Το πιο τέλειον.

Ο ρόλος της λογικής στη φιλοσοφία.

Η φιλοσοφία ως ανάλυση—η αναλυτική μέθοδος.

Εκκίνηση από τη γλώσσα. (Γλωσσική στροφή) Ανάλυση της γλώσσας ώστε να εμφανισθεί η λογική μορφή των προτάσεων και να συναχθεί εξ' αυτού το σε τι δεσμευόμαστε όταν τις δηλώνουμε.

Επιφανειακή γραμματική vs λογική γραμματική.

Παράδειγμα. Οριστικές περιγραφές. «Ο Πρόεδρος της Μεγάλης Βρετανίας είναι πατέρας τριών παιδιών». Οι οριστικές περιγραφές λειτουργούν ως κύρια ονόματα. Αλλά είναι; Είναι η παραπάνω πρόταση ψευδής ή χωρίς νόημα; Σε τι συνίσταται το νόημά της;

Η χρήση της λογικής ως αναλυτικό εργαλείο. Ανάλυση νέου επιπέδου. «Ο μέσος Έλληνας έχει 1,5 τηλεοράσεις».

Η λογική ως τέλεια γλώσσα. Η γλώσσα της ανάλυσης.

Ποιός είναι ο σκοπός και τα όρια της φιλοσοφίας;

Το καντιανό οικοδόμημα

Kant (1724-1804)

Η κριτική του παραδοσιακού εμπειρισμού: η γνώση δεν είναι παθητική διαδικασία πρόσληψης δεδομένων των αισθήσεων. Ο νους ως ενεργός αρχή θέτει σε τάξη την εμπειρία. Μέσω των κατηγοριών της νόησης και των μορφών της καθαρής εποπτείας.

Χώρος-χρόνος

Αιτιότητα

Ουσία.

Κριτική του προ-κριτικού ρασιοναλισμού—ο Λόγος δεν συλλαμβάνει

προυπάρχουσες αναγκαίες αλήθειες μέσω της εποπτείας ή με το να τις θεωρεί

προφανείς. Ο Λόγος *θέτει* τις βασικές κατηγορίες και μορφές της εποπτείας που

κάνουν δυνατή την εμπειρία. *Η Κοπερνίκια στροφή.*

Η κριτική στον ιδεαλισμό. Φαινόμενα-νοούμενα. Αλλά μόνο τα φαινόμενα είναι

γνώσιμα. Άρα ο νους θέτει δομή και συγκροτεί τον κόσμο των φαινομένων, δηλ. τον κόσμο της εμπειρίας.

Πως είναι δυνατή η εμπειρία; Η απάντηση στον Hume. *Συνθετικές a priori αρχές.*

Οι καντιανές διακρίσεις—αναλυτικές-συνθετικές κρίσεις

A priori-a posteriori κρίσεις.

αναλυτικές-συνθετικές κρίσεις

Οι δύο έννοιες της *αναλυτικότητας* στον Καντ.

ι) το νόημα (η έννοια) του κατηγορουμένου εμπεριέχεται στο νόημα (έννοια) του υποκειμένου

--μέρος-όλον πχ. Όλα τα κόκκινα τριαντάφυλλα είναι τριαντάφυλλα.

--ουσιώδης και ατυχηματικές ιδιότητες (συμβεβηκότα) πχ. Ο άνθρωπος είναι ορθολογικό ον.

ιι) μια πρόταση είναι αναλυτική εάν η άρνησή της οδηγεί σε λογική αντίφαση.

Το δεύτερο κριτήριο είναι το πιο σημαντικό, αλλά τα δύο κριτήρια συμπίπτουν με βάση την Αριστοτελική Λογική.

Εννοιολογική ανάλυση ως η μέθοδος της αναλυτικότητας.

Οι προτάσεις της λογικής είναι αναλυτικές

Πόρισμα: οι προτάσεις της αριθμητικής και της γεωμετρίας δεν είναι αναλυτικές.

$$5+7=12$$

αλλά επίσης: το επιχείρημα των μεγάλων αριθμών,

$33512+72151=105723$. Δεν προκύπτει από τις έννοιες μόνο μέσω εννοιολογικής ανάλυσης.

Οι προτάσεις που δεν είναι αναλυτικές είναι *συνθετικές*.

Οι συνθετικές κρίσεις είναι ενισχυτικές: προτείνουν νέους τρόπους σύνδεσης μεταξύ εννοιών.

Δύο έννοιες συνθετικότητας.

ι) οι προτάσεις που δεν είναι αναλυτικές.

ιι) οι προτάσεις στις οποίες εμπλέκεται η εποπτεία—δηλ. οι προτάσεις οι οποίες απαιτούν εποπτεία για να διαπιστωθεί εάν είναι αληθείς.

Σημείωση: προφανώς η εποπτεία δεν εμπλέκεται στις αναλυτικές προτάσεις—η εννοιολογική ανάλυση είναι αρκετή.

Πχ. το χιόνι είναι άσπρο

Υπάρχουν ροζ τριαντάφυλλα.

Δύο μορφές εποπτείας.

Εμπειρική εποπτεία. Εμπειρικές έννοιες μπορούν να ενισχυθούν στην εμπειρική εποπτεία. Πχ. οι κύκνοι είναι άσπροι. Το νέο κατηγορημα προστίθεται στην έννοια ΚΥΚΝΟΣ μέσω της εμπειρικής εποπτείας. (Και προφανώς όχι μέσω εννοιολογικής ανάλυσης.)

Καθαρή εποπτεία. Παρατήρηση: κάποιες συνθετικές κρίσεις είναι αναγκαία αληθείς. Πχ. εάν κάτι είναι κόκκινο, τότε δεν είναι μαύρο. Εάν το α είναι μεγαλύτερο από το β και το β μεγαλύτερο από το γ, τότε το α είναι μεγαλύτερο από το γ. Οι προτάσεις αυτές δεν είναι αναλυτικές—άρα είναι συνθετικές. Αλλά είναι και αναγκαίες. Τι τις κάνει αληθείς. *Η καθαρή εποπτεία.* Οι συνθετικές κρίσεις που είναι a priori βέβαιες και αποδείξιμα αληθείς είναι προτάσεις των οποίων η αλήθεια εδράζεται στην καθαρή εποπτεία. Δύο έννοιες μπορεί να συνδέονται αναγκαία μεταξύ τους, αλλά στο βαθμό που αυτό συμβαίνει στην (καθαρή) εποπτεία (και απαιτεί εποπτεία) η σχετική κρίση είναι συνθετική Για την οποία ο Καντ λέει: «Ως εποπτεία a priori είναι αδιάσειστα συνδεδεμένη με την έννοια πριν από κάθε εμπειρία ή συγκεκριμένη αντίληψη». Η καθαρή εποπτεία περιέχει μόνο την μορφή της αισθητικότητας—η οποία είναι γνώσιμη a priori, αφού τίθεται από το υποκείμενο στα πράγματα.

Μορφές της καθαρής εποπτείας: *χώρος και χρόνος*

Η έννοια της καθαρής εποπτείας είναι κεντρική για την κατανόηση της θέσης του Καντ ότι τα μαθηματικά και η γεωμετρία εμπεριέχουν συνθετικές a priori κρίσεις.

A priori-a posteriori κρίσεις

Το ερώτημα εδώ είναι: πώς γίνεται γνωστή (δικαιολογείται) η αλήθεια μιας πρότασης;

Αλλά επίσης: ποιο είναι το τροπικό status μιας πρότασης (αναγκαία αληθής ή ενδεχομενική);

Το κύριο χαρακτηριστικό των a posteriori προτάσεων είναι ότι είναι ενδεχομενικές. Καμία a posteriori κρίση δεν μπορεί να φέρει μαζί της την δύναμη της αναγκαιότητας. Η εμπειρία δεν μπορεί ποτέ να μας δείξει την αναγκαιότητα μιας κρίσης.

Παρ' όλα αυτά υπάρχουν αναγκαίες κρίσεις. Αυτές οι κρίσεις (είτε αναλυτικές είτε συνθετικές) δεν μπορεί να είναι a posteriori. Επομένως, πρέπει να είναι a priori.

Ο Καντ ταυτίζει την a priori γνωσιμότητα με την αναγκαιότητα.

«Η αναγκαιότητα και η καθολικότητα είναι ασφαλή κριτήρια για την a priori γνώση».

A priori κρίσεις: Αναγκαίες, καθολικές, μη-αναθεωρίσιμες.

Σημαντική παρατήρηση: η αναγκαιότητα μιας κρίσης δεν καθορίζει το περιεχόμενό της. Η πρόταση μπορεί να είναι είτε αναλυτική είτε συνθετική.

Πχ. ο νόμος του αποκλεισμένου τρίτου—αναλυτική *a priori*

Οι αλήθειες της αριθμητικής και της γεωμετρίας—συνθετικές *a priori*.

Συνθετικές (καθαρή εποπτεία) αλλά αναγκαία αληθείς (άρα *a priori*).

Επομένως, το κεντρικό ερώτημα: *πώς είναι δυνατές οι συνθετικές a priori κρίσεις;*

Το καθήκον της κριτικής μεταφυσικής είναι να απαντήσει σ' αυτό ερώτημα.

Κρίσιμο1: οι *συνθετικές a priori κρίσεις* έχουν ουσιαστικό περιεχόμενο (το οποίο δεν αποκαλύπτεται απλώς με εννοιολογική ανάλυση) αλλά είναι αναγκαία αληθείς.

Κρίσιμο2: το ότι έχουν ουσιαστικό περιεχόμενο έπεται από το ότι εμπλέκεται σ' αυτές η εποπτεία. Αλλά η αναγκαιότητά τους έπεται από το ότι οι προτάσεις αυτές αναφέρονται στη *μορφή* της εποπτείας.

Οι *συνθετικές a priori κρίσεις* ως συνθήκες δυνατότητας της εμπειρίας.

Η θεμελίωση της Νευτώνειας μηχανικής.

Ο ρόλος της εποπτείας στα Μαθηματικά και στη Γεωμετρία

Σύνοψη: Ο Καντ για την *a priori* γνώση

Γνώση η οποία είναι καθολική, αναγκαία και βέβαιη.

Έχει περιεχόμενο (εάν η κρίση είναι συνθετική) ή είναι κενή περιεχομένου (εάν η κρίση είναι αναλυτική).

Το περιεχόμενο της είναι τυπικό (formal). Εννοιολογικές συνδέσεις (εάν η κρίση είναι αναλυτική) ή η μορφή της εποπτείας (εάν η κρίση είναι συνθετική).

Είναι συγκροτητική της εμπειρίας (καμία εμπειρία δεν είναι δυνατή χωρίς *a priori* αρχές).

Αποσυνδεδεμένη από το περιεχόμενο (σε αντίθεση με τη μορφή) της εμπειρίας.

Επομένως, μη αναθεωρίσιμη.

Τα όρια του Λόγου—οι αντινομίες και η αδυνατότητα της προ-κριτικής μεταφυσικής.

Προσπάθεια υπέρβασης όλης της δυνατής εμπειρίας. Ο Λόγος υπερβαίνει τα όριά του όταν επιχειρεί αυτό.

Κριτική στο καντιανό οικοδόμημα.

Hegel (1770-1831)

Ιδεαλισμός

Η ιστορικοποίηση του λόγου.

Εξελίξεις στις επιστήμες.

Μη ευκλείδειες γεωμετρίες.

Η κρίση της Νευτώνειας φυσικής

Κβαντική φυσική

Ειδική θεωρία της σχετικότητας

Η νέα μαθηματική λογική

Αριστοτελική λογική

Η λογική του κατηγορικού συλλογισμού.

Όλα τα A είναι B

Κανένα A δεν είναι B

Κάποια A είναι B.

Κάποια A δεν είναι B.

Λογική των εννοιών και όχι των προτάσεων

Υποκείμενο-κατηγορημα

Ουσιοκρατική μεταφυσική θεμελίωση της λογικής

Η λογική των Frege και Russell.

Ευρύτερη έννοια έγκυρου επιχειρήματος

Πχ. Το επιχείρημα:

Όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί

Ο Σωκράτης είναι άνθρωπος

Επομένως, ο Σωκράτης είναι θνητός

δεν είναι έγκυρο στην A. Λ.

Τυποποίηση μέσω προτάσεων.

Απόδειξη αντί εποπτείας

Σχέσεις

Ποσοδείκτες

Τυπική γλώσσα

Σύνταξη vs σημασιολογία

Λογικά σύμβολα vs εξω-λογικά σύμβολα

Αυστηρός ορισμός των προτάσεων της γλώσσας (ατομικές και μοριακές προτάσεις)

Κανόνες συναγωγής.

Διάκριση μεταξύ γλώσσας και μετα-γλώσσας

Η Λογική ως σύνταξη της γλώσσας (Λογική γραμματική).

Προτασιακός και κατηγορικός λογισμός: αληθοσυναρτησιακή λογική και η αρχή της εκτατικότητας. Ταυτολογίες και λογικές αλήθειες.

Οι δυο τιμές: αλήθεια-ψεύδος

Η κριτική του συνθετικού a priori και η πτώση της εποπτείας.

Ο Εμπειρισμός του John Stuart Mill (1806-73)

Ο Συμβατισμός του Henri Poincare

Ο Λογικισμός του Gottlob Frege (1848-1925)

Αφαίρεση της εποπτείας από την αριθμητική—η έννοια της απόδειξης από πρώτες αρχές. Η προσπάθεια αναγωγής της αριθμητικής στη λογική.

David Hilbert (1899)

Η αφαίρεση της εποπτείας από την γεωμετρία

Νεο-Καντιανισμός

Οι δύο σχολές: Σχολή του Μαρβούργου και Νοτιοδυτική Γερμανική σχολή (ή σχολή της Βάδης).

Βασική προβληματική

- 1) Σχέσεις μεταξύ φιλοσοφίας και επιστημών
- 2) Η γένεση και η καθιέρωση των κανόνων που κάνουν τη γνώση δυνατή vs η αξιολόγηση, η δικαιολόγηση και η ορθότητα αυτών των κανόνων.

Σχολή του Μαρβούργου

Στροφή στη λογική και στις θετικές επιστήμες

Τα μαθηματικά και οι θετικές επιστήμες ως πρότυπα γνώσης

Αφαίρεση της εποπτείας από τη γνώση. Άρνηση της καντιανής θέσης ότι η γνώση έχει διπλή πηγή: την σκέψη (έννοιες) και την εποπτεία.

Θεμελίωση των επιστημών και της δυνατότητας γνώσης του κόσμου.

Hermann Cohen (1842-1918)

1871 *Kants Theorie der Erfahrung (Η Θεωρία του Καντ περί εμπειρίας)*

Ερμηνεία του Καντ ως μια προσπάθεια να αποκαλυφθούν αυτές οι a priori αρχές που κάνουν δυνατή την επιστημονική γνώση.

Η σύγχρονη επιστήμη αποτελεί το ισχυρότερο τεκμήριο ότι η αντικειμενική πραγματικότητα έχει δημιουργηθεί από εμάς, από τη στιγμή που μπορούμε να γνωρίσουμε μόνο ότι εμείς θέτουμε στα πράγματα.

Paul Natorp (1854-1924)

Ernst Cassirer (1874-1945)

1910 *Substanzbegriff und Funktionsbegriff. Η έννοια της ουσίας και η έννοια της συνάρτησης.*

Κριτική του εμπειρισμού: η γνώση προϋποθέτει την ύπαρξη δομών που συγκροτούν την εμπειρία (χώρος-χρόνος, σχέσεις)

Τα μαθηματικά και η λογική παρέχουν αυτές τις δομές και συγκροτούν τη γνώση.

Η γνώση συνίσταται στον προσδιορισμό αυτής της δομής.

Οι έννοιες είναι ελεύθερες διανοητικές κατασκευές και δεν πρέπει να κατανοηθούν ως μιμούμενες ένα αντικειμενικό δεδομένο. Σύμβολα σχέσεων και συναρτησιακή σχέση με το πραγματικό.

Νοτιοδυτική σχολή

Επικέντρωση στις αξίες

Ο Καντ ορθώς αποκατέστησε τη σχέση μεταξύ επιστημών και φιλοσοφίας. Αλλά επικρίνεται για το ότι έριξε όλο το βάρος στις θετικές επιστήμες.

Στροφή στις ιστορικές επιστήμες και στις επιστήμες του ανθρώπου. Ανάδειξη των ιδιαίτερων δομών τους σε αντιδιαστολή με τις θετικές επιστήμες.

Wilhelm Windelband (1848-1915)

Οι θετικές επιστήμες λειτουργούν με καθολικές και αποδεικτικές κρίσεις. Στοχεύουν σε καθολικές προτάσεις. Η προσέγγισή τους είναι νομοθετική—αποκάλυψη σχέσεων μεταξύ νόμων. Αντίτιμο: τάση για αφαίρεση.

Ιστορικές επιστήμες: ενικές κρίσεις. Κατευθύνονται προς το συγκεκριμένο.

Ιδιογραφική προσέγγιση: προσπαθούν να κάνουν ορατούς τους συγκεκριμένες συνδυασμούς συμβάντων. Η μέθοδος προϋποθέτει αξιολογικές κρίσεις (ποιό συμβάν είναι σημαντικό και γιατί;)

Η κριτική φιλοσοφία ως έλεγχος της ορθότητας των κανόνων. Η γενετική προσέγγιση οδηγεί στον σχετικισμό, ο οποίος πρέπει να αποφευχθεί.

Heinrich Rickert (1863-1942)

Η διάκριση μεταξύ των επιστημών γίνεται με όρους τρόπων σχηματισμού εννοιών: γενικευμένος vs εξατομικευμένος.

Και στις δυο περιπτώσεις οι αξίες είναι αναπόφευκτες: ένα σύστημα αξιών είναι απαραίτητο για να δομηθεί ένας νοήσιμος κόσμος—το νόημα και η σημασία μπορούν να εξηγηθούν μόνο μέσω των αξιών.

Το ερώτημα είναι πώς συνδέεται το πεδίο της πραγματικότητας (είτε φυσικής είτε ιστορικής) με το πεδίο των αξιών. Η έννοια του τρίτου πεδίου. Πραγματικότητα (I) και αξίες (II). Πως σχετίζονται μεταξύ τους; Το τρίτο πεδίο (πολιτισμός) είναι ανεξάρτητο από τα άλλα δύο και τα συνδέει με σχέσεις νοήματος. Το πεδίο αυτό είναι το πεδίο των ανθρωπίνων υποκειμένων.

Bruno Bauch (1877-1942)

Το Πρόγραμμα του Frege

Κυριότερα έργα

Begriffsschrift Εννοιογραφία 1879

Τα θεμέλια της αριθμητικής 1884

Οι Βασικοί νόμοι της αριθμητικής 1893

Η θεμελίωση της νέας λογικής

Από τη φιλοσοφία της αριθμητικής στη φιλοσοφία της γλώσσας

Σε τι συνίσταται η ιδιαιτερότητα των αληθειών της αριθμητικής;

Η αριθμητική ανάγεται στη λογική (Λογικισμός) και άρα η αριθμητική γνώση είναι λογική γνώση.

Συμφωνία με Καντ στο ότι η Λογική είναι ένα σώμα *αναλυτικών αληθειών*. Άρα και οι αλήθειες της αριθμητικής είναι αναλυτικές αλήθειες, αφού ανάγονται στη Λογική. Άρνηση του Καντιανού συνθετικού *a priori* της αριθμητικής.

Άρνηση της πρώτης έννοιας της αναλυτικότητας του Καντ (ως συνέπεια της νέας Λογικής). Αλλά συμφωνία με τη δεύτερη έννοια. (Η άρνηση μιας αναλυτικής αλήθειας συνιστά λογική αντίφαση.)

Μια πρόταση είναι *αναλυτικά αληθής* εάν μπορεί να παραχθεί (αποδειχθεί) μέσω γενικών λογικών νόμων και ορισμών.

Όμως, εάν η απόδειξη μιας πρότασης εξαρτάται από αληθείς προτάσεις που ανήκουν στη σφαίρα των εμπειρικών επιστημών, τότε η πρόταση αυτή είναι *συνθετική*.

Μια πρόταση είναι *a priori αληθής* εάν η απόδειξή της εξαρτάται μόνο γενικούς νόμους οι οποίοι δεν είναι οι ίδιοι αποδείξεις (κάτι σαν αξιώματα).

Κεντρική η έννοια της *απόδειξης*. Αλλά δεν αρκεί για την αναλυτικότητα. Έχει σημασία από τι προκείμενες συνάγεται μια πρόταση.

Εάν οι προκείμενες είναι λογικοί νόμοι και ορισμοί (όπως στην αριθμητική) τότε η εν λόγω πρόταση είναι *αναλυτική και a priori*.

Εάν οι προκείμενες είναι αξιώματα τα οποία δεν επιδέχονται απόδειξη (όπως στη γεωμετρία), τότε η εν λόγω πρόταση είναι *συνθετική και a priori*.

Εάν οι προκειμένες είναι εμπειρικές προτάσεις (όπως στη φυσική), τότε η εν λόγω πρόταση είναι *συνθετική και a posteriori*.

Ιεραρχική προσέγγιση στη γνώση.

συνθετικές και a posteriori προτάσεις (οι αλήθειες του φυσικού και του ψυχολογικού πεδίου)

συνθετικές και a priori προτάσεις (οι αλήθειες της γεωμετρίας).

Συνθετικές επειδή εδράζονται στη χωρική εποπτεία—αλλά και επειδή μπορούμε να τις αρνηθούμε χωρίς να υποπέσουμε σε λογική αντίφαση (βλ. μη ευκλείδειες γεωμετρίες)

A priori επειδή διέπουν οτιδήποτε μπορεί να εποπτευθεί στο χώρο.

Οι *συνθετικές a priori* προτάσεις διέπουν ένα χώρο πολύ ευρύτερο από αυτόν που διέπουν οι *συνθετικές a posteriori* προτάσεις. Αλλά δεν έχουν καθολική ισχύ.

Αναλυτικές a priori προτάσεις (λογική και αριθμητική). Έχουν καθολική ισχύ—διέπουν τα πάντα—το ευρύτερο δυνατό πεδίο: οτιδήποτε μπορεί να γίνει νοητό.

Οτιδήποτε είναι νοητό είναι και αριθμήσιμο. Στενά συνδεδεμένες με τους νόμους της σκέψης. Η άρνηση των νόμων της λογικής και της αριθμητικής κάνουν τη σκέψη αδύνατη.

Συνεπώς, τα ιδιαίτερα γνωρίσματα των νόμων της λογικής και της αριθμητικής είναι:

Ότι δεν έχουν κάποιο συγκεκριμένο πεδίο εφαρμογής—διέπουν τα πάντα.

Ότι δεν μπορεί κάποιος να τους αρνηθεί χωρίς να υποπέσει σε λογική αντίφαση.

Ότι είναι ανεξάρτητες από την εμπειρία (η εποπτεία δεν είναι αναγκαία, αρκεί η απόδειξη).

Σημαντική διαφορά από τον Καντ: ο λόγος από μόνος του (χωρίς την εμπειρία) είναι η πηγή της αριθμητικής γνώσης.

Το επιχείρημα των μεγάλων αριθμών. Ο Frege το χρησιμοποιεί εναντίον της Καντιανής εποπτείας.

Τι είναι οι αριθμοί;

Νούμερα vs αριθμοί

Οι προτάσεις της αριθμητικής: τι τις κάνει αληθείς;

Εκκίνηση από το πρόβλημα: τι δεν είναι οι αριθμοί.

Δεν είναι ιδιότητες των πραγμάτων (όπως τα χρώματα).

Ποιό είναι το χρώμα αυτής της τράπουλας;—ορισμένη απάντηση.

Ποιός είναι ο αριθμός αυτής της τράπουλας;—εξαρτάται (μία τράπουλα, 52 κάρτες, 4 φυλές κλπ.)

Frege: το ποιός αριθμός ανήκει στην τράπουλα εξαρτάται από τον τρόπο που έχουμε επιλέξει να την θεωρήσουμε.

Ένα αντικείμενο—δύο αριθμοί (ένα ζευγάρι, δύο μπότες)

Συνεπώς: οι αριθμοί δεν είναι ιδιότητες των πραγμάτων αλλά των εννοιών.

«Το περιεχόμενο μιας πρότασης περί αριθμών είναι το περιεχόμενο μιας πρότασης περί εννοιών».

Πχ. έννοια: φεγγάρι της Αφροδίτης → 0

έννοια: φεγγάρι της Γης → 1

Έννοια: άλογο που σέρνει την άμαξα → 4

Οι αριθμοί ως εκτάσεις εννοιών: τα πράγματα τα οποία εμπίπτουν σε μια έννοια.

Διάκριση μεταξύ αντικειμένου και έννοιας. (Προέρχεται από τη νέα Λογική—συνάρτηση και όρισμα της συνάρτησης).

---είναι πλανήτης (Συνάρτηση—έννοια: κάτι το οποίο μπορεί να κατηγορηθεί σε ένα αντικείμενο.

---είναι μεγαλύτερο από ---

κλπ.

Οι έννοιες (όπως και οι συναρτήσεις) έχουν κενά. Μη πλήρεις ή ακόρεστες εκφράσεις.

Πως ορίζονται οι αριθμοί;

Ο αριθμός που ανήκει στην έννοια «φεγγάρι της Αφροδίτης».

$n(V) = \sim \exists x Vx$

Η Γη έχει ακριβώς ένα φεγγάρι

$n(E) = \exists x (Ex \ \& \ \forall y (Ey \rightarrow y=x))$

Η Γη έχει δύο φεγγάρια (ψευδής)

$n(E) = \exists x \exists y (Ex \text{ and } Ey \ \& \ \forall z \ Ez \rightarrow z=x \text{ or } z=y)$

Οι αριθμοί μπορούν να ορισθούν με πλήρως λογικούς όρους. Τα νούμερα είναι απλές συντημήσεις περίπλοκων εκφράσεων που εμπλέκουν ποσοδείκτες.

Βασική αρχή: δεν υπάρχει οντότητα χωρίς ταυτότητα. Πότε δύο οντότητες είναι ίδιες; Αριθμητικές εξισώσεις ως προτάσεις ταυτότητας. Πότε δύο αριθμοί είναι οι ίδιοι;

Η έννοια της 1-1 αντιστοιχίας. (Μια έννοια της Λογικής).

Ο αριθμός # G είναι ίδιος με τον αριθμό # F αν η έννοια G και η έννοια F μπορούν να τεθούν σε 1-1 αντιστοιχία. Ακριβέστερα, οι εκτάσεις των εννοιών.

Ορισμός της έννοια του ισάριθμου. Η G και η F είναι ισάριθμες αν οι εκτάσεις τους μπορούν να τεθούν σε 1-1 αντιστοιχία.

Οι αριθμοί ως εκτάσεις εννοιών.

Ακριβέστερα: οι αριθμοί ως κλάσεις κλάσεων. Ο αριθμός που ανήκει στην έννοια G είναι η κλάση όλων των κλάσεων που είναι ισάριθμες με την G.

Η ολοκλήρωση του Λογικισμού.

Οι αριθμοί ως οντότητες (εκτάσεις εννοιών). Αλλά λογικές οντότητες.

Αντι-ψυχολογισμός: οι αριθμοί δεν είναι ιδέες

Αντι-εμπειρισμός: οι αλήθειες για τους αριθμούς δεν είναι εμπειρικές γενικεύσεις.

Η κατάρρευση του Λογικισμού.

Οι Βασικοί Νόμοι της Αριθμητικής.

Σε κάθε έννοια αντιστοιχεί μια έκταση (και άρα ένα αντικείμενο)

Το παράδοξο του Russell

1. Υπάρχουν κλάσεις που έχουν ως μέλη τους άλλες κλάσεις, π.χ. η κλάση των ανθρώπων έχει πάνω από 100 μέλη και επομένως ανήκει στην κλάση όλων των κλάσεων που έχουν πάνω από 100 μέλη. Αντίθετα, η κλάση των 12 Θεών του Ολύμπου δεν ανήκει στην κλάση όλων των κλάσεων που έχουν πάνω από 100 μέλη.

2. Υπάρχουν κλάσεις οι οποίες δεν είναι μέλη του εαυτού τους. Οι περισσότερες είναι τέτοιες. Π.χ., η κλάση όλων των ανθρώπων δεν είναι άνθρωπος και άρα δεν ανήκει στην κλάση όλων των ανθρώπων, δηλ. στον εαυτό της. Αλλά υπάρχουν και κλάσεις που είναι μέλη του εαυτού τους, π.χ., η κλάση των μη-ανθρώπων. Αφού δεν είναι άνθρωπος ανήκει στον εαυτό της.
3. Russell: τι γίνεται με την κλάση όλων των κλάσεων που δεν είναι μέλη του εαυτού τους; Φαίνεται καλώς ορισμένη τάξη. Ας την αποκαλέσουμε R . Η R είναι η κλάση όλων των κλάσεων που δεν είναι μέλη του εαυτού τους.

Ερώτηση: *Είναι η R μέλος του εαυτού της, δηλ. ισχύει ότι $R \in R$;*

Ας υποθέσουμε ότι είναι μέλος του εαυτού της, δηλ. $R \in R$. Τότε, για να είναι η R μέλος της κλάσης όλων των κλάσεων που δεν είναι μέλη του εαυτού τους, δεν πρέπει να είναι μέλος του εαυτού της. Άρα $R \notin R$.

Ας υποθέσουμε ότι δεν είναι μέλος του εαυτού της, δηλ. $R \notin R$. Τότε, για να μην είναι η R μέλος του εαυτού της, πρέπει να μην είναι μέλος της κλάσης όλων των κλάσεων που δεν είναι μέλη του εαυτού τους. Άρα πρέπει να είναι μέλος του εαυτού της. Άρα, $R \in R$.

Αποδείξαμε ότι $R \in R \leftrightarrow R \notin R$, δηλ. η R είναι μέλος του εαυτού της ανν η R δεν είναι μέλος του εαυτού της. ΛΟΓΙΚΗ ΑΝΤΙΦΑΣΗ.

Το παράδοξο με τον μπαρμπέρη. Γιατί η απάντηση δεν είναι η ίδια;

Η Θεωρία Νοήματος του Frege. Σημασία και Αναφορά

Πρώτη Προσπάθεια: οικοδόμηση μιας εκτασιακής θεωρίας νοήματος

Η έννοια της σημασιολογικής τιμής: αυτό το χαρακτηριστικό μιας έκφρασης που καθορίζει την συνεισφορά της στην αλήθεια (ή το ψεύδος) μιας πρότασης.

Η σημασιολογική τιμή μιας πρότασης: η τιμή αληθείας της.

Δυο τιμές αληθείας. Για τον Frege οι τιμές αληθείας (αληθές-ψευδές) είναι αντικείμενα.

Γιατί να οικοδομηθεί μια θεωρία νοήματος με βάση την έννοια της αλήθειας;

Επικοινωνία (μεταβίβαση πληροφορίας)

Μετάφραση

Συναγωγή.

Αρχή της *συνθεσιακότητας*: η σημασιολογική τιμή μιας σύνθετης έκφρασης καθορίζεται από τις σημασιολογικές τιμές των συστατικών της.

Ατομικές προτάσεις: αληθείς ή ψευδείς

Μοριακές προτάσεις: οι τιμές αληθείας τους καθορίζονται αληθοσυναρτησιακά.

Αρχή της εκτατικότητας: Η αντικατάσταση ενός συστατικού μιας πρότασης από ένα άλλο το οποίο έχει την ίδια σημασιολογική τιμή με το πρώτο αφήνει απaráλλακτη την σημασιολογική τιμή (δηλ. την τιμή αληθείας) της αρχικής πρότασης.

Κύρια ονόματα

Η σημασιολογική τιμή τους είναι η αναφορά τους—το αντικείμενο ή πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται το όνομα.

(Τι κάνει την πρόταση ‘Ο Τάμεσης είναι ποταμός’ αληθή;

Κατηγορήματα

‘... είναι περιττός’

τι συμβαίνει εάν θέσουμε ένα ψηφίο στο κενό; Μια αληθής ή ψευδής πρόταση.

Παρόμοια: ‘... είναι στρογγυλό’

Τα κατηγορήματα είναι συναρτήσεις από αντικείμενα σε αληθοτιμές.

Η σημασιολογική τιμή ενός κατηγορήματος είναι μια συνάρτηση.

(Η σημασιολογική τιμή ενός κατηγορήματος είναι η έκτασή του—τα αντικείμενα στα οποία εφαρμόζεται.)

Λογικοί σύνδεσμοι

Συναρτήσεις από αληθοτιμές σε αληθοτιμές.

Πχ. ‘&’

$(T, T) \rightarrow T$

$(T, F) \rightarrow F$

$(F, T) \rightarrow F$

$(F, F) \rightarrow F$

Ποσοδείκτες.

Συναρτήσεις δεύτερης τάξης.

Με αυτά τα στοιχεία, ο Frege οικοδομεί μια σημασιολογική θεωρία για τη γλώσσα.

Καταστάσεις αληθείας = δομή + αναφορά (σημασιολογική τιμή).

Διάκριση μεταξύ τιμής αληθείας και καταστάσεων αληθείας.

Δεύτερη Προσπάθεια: εισαγωγή των σημασιών.

Λόγοι για τους οποίους η αναφορά δεν είναι αρκετή για μια θεωρία νοήματος.

1. Κενά ονόματα.

Εάν η μόνη σημασιολογική τιμή ενός ονόματος είναι η αναφορά του, τότε τα κενά ονόματα (πχ. Πήγασος) στερούνται νοήματος. Αλλά αυτό δεν συμβαίνει.

Άρα χρειάζεται μια ακόμα σημασιολογική τιμή πέραν της αναφοράς—σημασία.

John Stuart Mill: Η αναφορική θεωρία του νοήματος (*AON*)

Τα κύρια ονόματα δηλώνουν τον φορέα τους και δεν συμπαραδηλώνουν τίποτα περί αυτού.

2. Υπαρκτικές προτάσεις και αληθείς αρνητικές υπαρκτικές προτάσεις

α) Ο Κώστας Σημίτης υπάρχει.

β) Ο Πήγασος δεν υπάρχει.

Σύμφωνα με την ΑΘΝ, η (α) είναι μια ταυτολογία, ενώ η (β) στερείται νοήματος, αν και είναι αληθής.

Εάν εισαγάγουμε σημασίες, τότε η (α) παύει να είναι ταυτολογία (το ότι ένα όνομα που έχει αυτή την σημασία έχει και αναφορά δεν είναι ταυτολογία), ενώ η (β) αποκτά νόημα.

3. Προτάσεις ταυτότητας.

γ) Το Έβερεστ είναι το Έβερεστ

δ) Το Έβερεστ είναι το Γκορισάνκερ.

Η (γ) είναι τετριμμένα αληθής.

Αλλά η (δ) έχει πληροφοριακό περιεχόμενο.

Όμως, σύμφωνα με την ΑΘΝ, και η (δ) είναι μια ταυτολογία (αφού ‘Έβερεστ’ και ‘Γκορισάνκερ’ έχουν την ίδια αναφορά και άρα το ίδιο νόημα).

Οριστικές περιγραφές.

Ο ρόλος του οριστικού άρθρου.

Διαισθητικά, οι οριστικές περιγραφές είναι κύρια ονόματα, πχ. Ο συγγραφέας του Κεφαλαίου.

ε) Το πρωινό αστέρι (Αυγερινός) είναι το πρωινό αστέρι (Αυγερινός).

στ) Το πρωινό αστέρι (Αυγερινός) είναι το εσπερινό αστέρι (Εσπερινός).

Ξανά, με βάση την ΑΘΝ, τόσο η (ε) όσο και η (στ) είναι ταυτολογίες. Αλλά, η (στ) έχει πληροφοριακό περιεχόμενο.

Η διάκριση επιτάσει την εισαγωγή σημασιών.

ζ) Ο νυν βασιλιάς της Γαλλίας είναι φαλακρός.

Η έκφραση ‘Ο νυν βασιλιάς της Γαλλίας’ είναι μια οριστική περιγραφή. Αλλά δεν υπάρχει νυν βασιλιάς της Γαλλίας. Επομένως, σύμφωνα με την ΑΘΝ, η (ζ) στερείται νοήματος. Αλλά αυτό δεν ισχύει. Σε τι, λοιπόν, συνίσταται το νόημά της;

Alexius Meinong: δυνάμει αντικείμενα—τα οποία είναι εξίσου πραγματικά με τα ενεργεία.

Frege: Αυτό δεν ισχύει. Η (ζ) έχει σημασία και άρα και νόημα.

Κάποιος μπορεί να κατανοεί μια πρόταση χωρίς να γνωρίζει την αληθοτιμή της.

Τι είναι οι σημασίες;

Αυτό το οποίο κατανοεί κάποιος όταν κατανοεί μια έκφραση

Η σημασία καθορίζει την αναφορά. Απαρχή των περιγραφικών θεωριών νοήματος.

Δύο εκφράσεις με την ίδια σημασία έχουν την ίδια αναφορά.

Αλλά το αντίστροφο δεν ισχύει. Δυο εκφράσεις μπορούν να την ίδια αναφορά χωρίς να έχουν την ίδια σημασία. Πχ. 'Αυγερινός' και 'Εσπερινός'.

Η σημασία μιας σύνθετης έκφρασης καθορίζεται από τις σημασίες των συστατικών της,

Μια έκφραση μπορεί να έχει σημασία ακόμα και εάν δεν έχει αναφορά (πχ. τα κενά ονόματα).

Η σημασία μιας πρότασης είναι μια σκέψη. Άρα, διαφορετικές σημασίες, διαφορετικές σκέψεις.

Αντι-ψυχολογισμός του Frege.

Οι σκέψεις έχουν αντικειμενικό περιεχόμενο: καθορίζουν μια κατάσταση στον κόσμο η οποία είναι ικανή και αναγκαία συνθήκη ώστε η πρόταση που εκφράζει τη σκέψη να είναι αληθής.

Άρα οι σκέψεις δεν είναι ψυχολογικές ή υποκειμενικές καταστάσεις.

Δυο διαφορετικά υποκείμενα μπορούν να κάνουν την ίδια σκέψη.

Αντίδραση στον εμπειρισμό των ιδεών. Οι ιδέες είναι υποκειμενικές και ιδιωτικές οντότητες αλλά οι σκέψεις δεν είναι. Κριτική στον Locke.

Η αντικειμενικότητα των σημασιών (σκέψεων) εξηγεί γιατί η επικοινωνία είναι δυνατή. Διαφορετικές ιδέες μπορεί να έχουν την ίδια σημασία.

Οι σημασίες είναι αφηρημένες οντότητες.

Η σημασία συνιστά έναν τρόπο παρουσίασης του αναφερόμενου.

Πχ. Ο δάσκαλος του Μεγαλέξανδρου.

Ο ιδρυτής του Λυκείου.

Προβλήματα με την θεωρία του Frege.

Υπό ποια έννοια οι σημασίες είναι αντικειμενικές;

(Εάν οι ομιλητές αντιστοιχούν διαφορετικές περιγραφές σε ένα όνομα, πως μπορούν να επικοινωνήσουν;)

Είναι η θεωρία επαρκής όσον αφορά τα κύρια ονόματα; Πως καθορίζεται η σημασία ενός κύριου ονόματος;

Το Πρόγραμμα του Russell

Βασικά έργα της πρώτης περιόδου

1. "On Denoting" (1905)
2. "The Philosophy of Logical Atomism" (1918).
3. The Problems of Philosophy (1912).

Το πρόγραμμα του Λογικού ατομισμού.

Ατομισμός σε αντίθεση με τον *ολισμό* (ιδιαίτερα τον απόλυτο ιδεαλισμό του Hegel).

Η πραγματικότητα είναι ένα σύνολο λογικά ανεξάρτητων μεταξύ τους γεγονότων. Η ανάλυση της λογικής δομής των γεγονότων οδηγεί στη γνώση του τι υπάρχει.

Λογικός σε αντίθεση με τον *φυσικό* ατομισμό. Η γλώσσα πρέπει να αναλυθεί στα πιο βασικά λογικά συστατικά της (άτομα). Αυτά τα άτομα είναι λογικά και όχι φυσικά.

Η Λογική ως εργαλείο για την μεταφυσική.

Γεγονότα.

1. Υπάρχουν
2. Είναι αυτά που κάνουν τις προτάσεις αληθείς ή ψευδείς.
3. Υπάρχουν γεγονότα τόσο για την αλήθεια όσο και για το ψεύδος (αρνητικά γεγονότα).
4. Υπάρχουν ενικά γεγονότα και καθολικά γεγονότα (πχ. Το τραπέζι είναι άσπρο και Όλοι οι πλανήτες σχηματίζουν ελλείψεις.)

Εκκίνηση από τις ατομικές προτάσεις.

Το αντικείμενο της λογικής ανάλυσης είναι ένα γεγονός. Αυτό εκφράζεται μέσω ατομικών προτάσεων.

Ατομικά γεγονότα= ένα αντικείμενο (καθέκαστο) κατέχει μια ποιότητα (ιδιότητα— καθόλου) ή κάποια αντικείμενα βρίσκονται σε μια σχέση μεταξύ τους.

Πχ.

Το βιβλίο είναι κόκκινο. (Ra)

Το βιβλίο είναι πάνω στο τραπέζι. (aRb)

Το βιβλίο βρίσκεται μεταξύ του τετράδιου και του ντοσιέ (aRbc)

Μοναδιαίες ιδιότητες

Διαδικές, τριαδικές, πολυαδικές σχέσεις.

Η διάκριση μεταξύ καθέκαστων και καθόλου όντων.

Οι δυο αρχές διάκρισης.

Δύο καθέκαστα δεν μπορούν να βρίσκονται ταυτοχρόνως στον ίδιο ακριβώς τόπο.

Ένα καθέκαστο δεν μπορεί να βρίσκεται ταυτοχρόνως σε δυο διαφορετικούς τόπους.

Οι αρχές αυτές παραβιάζονται από τα καθόλου όντα.

Τα καθέκαστα είναι «οι όροι των σχέσεων σε ατομικά γεγονότα».

Τα καθέκαστα είναι πλήρως αυθύπαρκτα και λογικά ανεξάρτητα μεταξύ τους.

Αποτελούν το λογικό υπόλοιπο των αριστοτελικών *ουσιών*.

Ένα ατομικό γεγονός συνίσταται σε ένα ή περισσότερα καθέκαστα όντα και ένα καθόλου ον. Μόνο καθέκαστα ή μόνο καθόλου όντα δεν συνιστούν γεγονότα. Το γεγονός έχει δομή.

Η δομή μιας ατομικής πρότασης αντιστοιχεί στη δομή ενός ατομικού γεγονότος.

Οι ατομικές προτάσεις είναι εικόνες (απεικονίσεις) των ατομικών γεγονότων. Η απεικόνιση ως μια δομική σχέση.

Κύρια ονόματα → καθέκαστα

Κατηγορήματα → ιδιότητες ή σχέσεις

Θεωρία νοήματος

Τα κύρια ονόματα δεν περιγράφουν καθέκαστα όντα—τα ονομάζουν.

Επιστημολογική αρχή

Αρχή της γνωριμίας: για να γίνει κατανοητό το όνομα ενός καθέκαστου το μόνο πράγμα που είναι αναγκαίο είναι γνωριμία με το εν λόγω καθέκαστο.

Γνώση μέσω γνωριμίας και γνώση μέσω περιγραφών.

Συνεπώς, η κατανόηση ενός ονόματος απαιτεί γνωριμία με το καθέκαστο στο οποίο αναφέρεται. Αυτή είναι μια «πλήρης, συγκεκριμένη και επαρκής» κατανόηση ενός ονόματος.

Δύο ερωτήματα:

Υπάρχουν πράγματι κύρια ονόματα;

Είναι οι οριστικές περιγραφές πραγματικά ονόματα;

Οριστικές περιγραφές (ΟΠ).

Οι ΟΠ δεν είναι ονόματα—εάν ειπωθούν σε απομόνωση από μια πρόταση δεν ονομάζουν τίποτα απολύτως.

α) Ο Scott είναι ο συγγραφέας του Waverley.

Αυτό δεν σημαίνει ότι το ‘Scott’ και το ‘ο συγγραφέας του Waverley’ είναι δυο ονόματα για το ίδιο αντικείμενο;

Ο Russell λέει ότι αυτό είναι μια αυταπάτη.

Εξετάστε το ‘είναι’.

I) Το ‘είναι’ της ταυτότητας

II) Το ‘είναι’ του κατηγορείν.

Στην (α) το ‘είναι’ είναι το ‘είναι’ της ταυτότητας (δηλ. (I)). Τότε ‘ο συγγραφέας του Waverley’ αναφέρεται στον Scott. Αλλά τότε, η (α) έχει το ίδιο νόημα με την (β) Ο Scott είναι ο Scott.

Η (β) είναι μια ταυτολογία, αλλά η (α) δεν είναι. Συνεπώς, η (α) και η (β) δεν έχουν το ίδιο νόημα.

Russell: όταν αντικαταστήσουμε ένα όνομα με μια οριστική περιγραφή, το αποτέλεσμα είναι πάντοτε μια διαφορετική πρόταση.

Άλλο παράδειγμα: Ο νυν βασιλιάς της Γαλλίας είναι φαλακρός.

Ο νόμος του αποκλειόμενου τρίτου ισχύει. Ο νυν βασιλιάς της Γαλλίας είναι φαλακρός ή δεν είναι φαλακρός. Αλλά δεν υπάρχει νυν βασιλιάς της Γαλλίας για να είναι ή να μην είναι φαλακρός. Έτσι υπάρχει δίλημμα: είτε ο νόμος του αποκλειόμενου τρίτου δεν ισχύει είτε εκφράσεις όπως ‘Ο νυν βασιλιάς της Γαλλίας’ δεν είναι εκφράσεις που δηλώνουν κάτι. Ο Russell επέλεξε το δεύτερο σκέλος του διλήμματος.

Πως αναλύονται εκφράσεις όπως ‘Ο Scott είναι ο συγγραφέας του Waverley’;

Το θέμα: να υπερβούμε την επιφανειακή γραμματική τους μορφή και να αποκαλύψουμε τη λογική τους δομή.

Συγκρίνετε με αόριστες περιγραφές. Πχ., ‘Κάποιος περπάτησε στο φεγγάρι’.

Υπάρχει κάποιο χ (άνθρωπος χ) και το χ περπάτησε στο φεγγάρι.

Οι οριστικές περιγραφές προσθέτουν *μοναδικότητα*.

‘Ο Scott είναι ο συγγραφέας του Waverley’

Μοναδικότητα:

Υπάρχει τουλάχιστον ένα πράγμα που συνέγραψε το Waverley.

Υπάρχει το πολύ ένα πράγμα που συνέγραψε το Waverley.

Αυτό το πράγμα είναι ταυτόσημο με τον Scott.

Δηλ. Υπάρχει κάποιο χ (συγγραφέας του Waverley χ) και για κάθε ψ (εάν συγγραφέας του Waverley ψ) τότε $\psi=\chi$ και ($\text{Scott}=\chi$).

Η πρόταση αυτή δεν έχει ως συστατικό την οριστική περιγραφή 'ο συγγραφέας του Waverley'. Η ΟΠ εξαφανίζεται.

Συγκρίνετε: Ο νυν βασιλιάς της Γαλλίας είναι φαλακρός

Υπάρχει κάποιο χ (νυν βασιλιάς της Γαλλίας χ) και για κάθε ψ (εάν νυν βασιλιάς της Γαλλίας ψ) τότε $\psi=\chi$ και (φαλακρός χ).

Αυτή η πρόταση είναι ψευδής, γιατί τίποτα δεν την ικανοποιεί. (Θυμηθείτε ότι για τον Frege αυτή η πρόταση στερείτε αληθοτιμής.)

Υπάρχουν κύρια ονόματα;

Όχι λέει ο Russell.

Πάρτε το 'Scott' και το 'Sir Walter'. Εάν είναι κύρια ονόματα, τότε η πρόταση 'Ο Scott είναι ο Sir Walter' θα αποτελεί μια ταυτολογία. Γιατί το νόημα και των δύο ονομάτων θα είναι το ίδιο αντικείμενο. Αλλά δεν είναι ταυτολογία. Μας δίνει ουσιαστικές πληροφορίες.

Ας θέσουμε:

Το πρόσωπο που ονομάζεται 'Scott' είναι ταυτόσημο με το πρόσωπο που ονομάζεται 'Sir Walter'.

Αλλά τότε η έκφραση 'το πρόσωπο που ονομάζεται ...' είναι μια οριστική περιγραφή. Άρα δεν είναι κύριο όνομα.

Για τον Russell τα κύρια ονόματα είναι συντετμημένες περιγραφές.

Η περιγραφική θεωρία νοήματος.

Το νόημα ενός ονόματος συνίσταται σε μια περιγραφή.

Τα μόνα λογικά κύρια ονόματα είναι «αυτό» και «εκείνο». Αναφέρονται σε αντικείμενα με τα οποία έχουμε άμεση γνωριμία.

Δύο τύποι ανάλυσης για τον λογικό ατομισμό.

1. Λογικός τύπος: ποια είναι η λογική δομή ενός γεγονότος;
2. Μεταφυσικός τύπος: ποια είναι η μεταφυσική δομή ενός γεγονότος;

(γ) Ο Καίσαρας διέσχισε τον Ρουβίκωνα

(δ) Ο μέσος άνθρωπος έχει ανάστημα 1,67μ.

(ε) Αυτό είναι κόκκινο (δείχνοντας ένα αντικείμενο)

Και το καθέκαστο και το καθόλου είναι παρόντα στο νου όταν έχουμε τη σκέψη (ε)—
Αρχή γνωριμίας. Η (ε) είναι μια ατομική πρόταση.

Οι (γ) και (δ) δεν περιγράφουν ατομικά γεγονότα. Και οι δυο εμπεριέχουν
συντετμημένες περιγραφές (και όχι κύρια ονόματα). Πχ. «Ο άνθρωπος που
ονομάζεται ‘Καίσαρας’...». Αλλά: το γεγονός που περιγράφεται στην (γ) θα μπορούσε
να ήταν αντικείμενο γνωριμίας. Αντίθετα, το γεγονός που περιγράφεται στην (δ) δεν
θα μπορούσε να ήταν αντικείμενο γνωριμίας. Η (δ) αναφέρεται σε μια *πολλαπλότητα*
γεγονότων. Κάποια πράγματα δεν θα μπορούσαν να είναι αντικείμενα γνωριμίας.

Ο στόχος της μεταφυσικής ανάλυσης: η αντικατάσταση υποτιθέμενων οντοτήτων
(συναγωμένων οντοτήτων) από *λογικές κατασκευές*.

Εννοιολογική και οντολογική οικονομία.

Πχ. ο Hume περί αιτιότητας

Φαινομεναλισμός

Ο Λογικός ατομισμός ως μια μορφή *εμπειρισμού*.

Τα γνήσια ατομικά γεγονότα είναι δεδομένα στην αισθητηριακή εμπειρία.

Τι είναι αυτά με τα οποία έχουμε άμεση γνωριμία; Δεδομένα των αισθήσεων. Ο
εμπειρισμός ως βάση της γνωσιολογίας και της σημασιολογίας του Russell.

Ανάλυση νέου επιπέδου—το εργαλείο της ανάλυσης στη μεταφυσική

Πχ. έθνη

Οργανισμοί

Φυσικά μακροσκοπικά αντικείμενα.

John Stuart Mill (1806-1873)

Κύρια Έργα:

- System of Logic (1843)
- Principles of Political Economy (1848)
- On Liberty (1859)
- Utilitarianism (1861)

Σύντομη Βιογραφία

Σχέση με καντιανισμό

Δέσμευση στον νατουραλισμό – ο νούς είναι μέρος του φυσικού κόσμου. Πώς είναι δυνατή η γνώση;

Σκεπτικισμός

Η καντιανή λύση: συνθετικές a priori αρχές – απόρριψη του νατουραλισμού.

Mill: αποδοχή ενός ριζικού εμπειρισμού. ΟΛΗ η γνώση βασίζεται στην εμπειρία – απόρριψη του a priori. Ο σκεπτικισμός δεν εγείρεται καν. Η εμπειρική γνώση (αναπάντητη και μη σοβαρή) είναι δυνατή μέσω της επαγωγής. (με απαρίθμηση) Πρωταρχικές και καθ' όλα νόμιμες προδιαθέσεις για γενίκευση με βάση την εμπειρία + μνήμη. Όλη η επιστήμη εγείρεται στη βάση αυτών των δύο.

Ο Mill και η κριτική του Hume στην επαγωγή.

Mill: induction είναι μια πρωταρχική συναγωγική πρακτική και παραμένει τέτοια όταν αναστοχαστούμε περί αυτής.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΛΟΓΙΚΗ

Γλωσσικές (verbal) προτάσεις

Πραγματικές (real) προτάσεις

Οι πραγματικοί ορισμοί έχουν υπαρκτικές δεσμεύσεις. Υπάρχουν οντότητες που τους ικανοποιούν και τους καθιστούν αληθείς.

αντίστοιχα: συναγωγές

Φαινομενικές (γλωσσικές) συναγωγές: δεν οδηγούν σε νέα γνώση (το συμπέρασμα συμπεριλαμβάνεται στις προκείμενες).

Πραγματικές συναγωγές: οδηγούν σε νέα γνώση.

Τα μαθηματικά και η λογική εμπεριέχουν πραγματικές συναγωγές – οδηγούν σε νέα γνώση. ΟΛΗ η πραγματική γνώση στηρίζεται στην εμπειρία. Άρα δεν υπάρχει a priori γνώση. Οι νόμοι της λογικής είναι εμπειρικοί νόμοι, π.χ. ο νόμος της μη αντίφασης ή αρχή του αποκλειόμενου τρίτου.

Οι νόμοι της λογικής, ως οι πιο γενικοί νόμοι της επιστήμης, θεμελιώνονται εμπειρικά.

Το επιχείρημα: αν η λογική δεν περιείχε πραγματικές συναγωγές, τότε οι παραγωγικοί συλλογισμοί θα έπεφταν θύματα της petitio principii – θα έκαναν λήψη του ζητούμενου – και δεν θα παρήγαγαν νέα γνώση. Αλλά η παραγωγική λογική παράγει νέα γνώση. Άρα πρέπει να περιέχει πραγματικές συναγωγές.

ΚΡΙΤΙΚΗ: παράγει η λογική νέα γνώση;

Το ίδιο ισχύει και για τα μαθηματικά και τη γεωμετρία.

Γεωμετρία: Τα αξιώματα είναι εμπειρικά θεμελιωμένα. Αν και τα γεωμετρικά αντικείμενα είναι ιδανικά ή φανταστικά όρια υλικών αντικειμένων.

Αριθμητική: Όπως η λογική και η γεωμετρία, είναι μία φυσική επιστήμη, η οποία αφορά μια κατηγορία νόμων της φύσης: αυτούς που αφορούν αθροίσματα (aggregates). Τα νούμερα δηλώνουν αθροίσματα, όπου τα αθροίσματα είναι φυσικές οντότητες – όχι αφηρημένες οντότητες.

$2+3=5$: είναι μια πραγματική πρόταση – επαγωγικά θεμελιωμένη.

Οι μαθηματικές προτάσεις (ισότητες) είναι πραγματικοί ορισμοί. Αλλά η αλήθεια τους καθορίζεται εμπειρικά, μέσω επαγωγικής γενίκευσης.

Άρνηση της θέσης ότι οι μαθηματικές προτάσεις είναι αναλυτικές.

$3=2+1$: ένας πραγματικός ορισμός του αριθμού τρία.

Υπάρχουν συλλογές αντικειμένων που δημιουργούν την εντύπωση •••, αλλά

μπορούν να διαχωριστούν σε δύο τμήματα ως εξής: •• •

Ποιο είναι το περιεχόμενο των μαθηματικών προτάσεων; Έσχατα, ο κόσμος.

Συλλογές αντικειμένων ή υλικά αντικείμενα.

«Όλοι οι αριθμοί είναι αριθμοί κάτινος; δεν υπάρχουν αριθμοί σε αφαίρεση. (...)

Αλλά αν και είναι αριθμοί κάτινος, μπορεί να είναι αριθμοί οποιουδήποτε.» Έτσι ο

Μιλλ επιχειρεί να διασώσει την γενικότητα και καθολικότητα των μαθηματικών, χωρίς να τα αποκόψει από τον κόσμο.

Αλλά οι μαθηματικές οντότητες δεν συναντώνται στον κόσμο. Ο Μιλλ αρνείται ότι οι μαθηματικές οντότητες είναι νοητικές κατασκευές. Επίσης αρνείται ότι είναι αφηρημένες οντότητες. Αναφέρονται σε πραγματικά αντικείμενα.

Οι μαθηματικές προτάσεις περιέχουν προσεγγίσεις και εξιδανικεύσεις. Έτσι, αυστηρά μιλώντας, είναι ψευδείς. Αλλά, προσεγγιστικά αληθείς, παρά ταύτα.

Ψυχολογική εξήγηση της υποτιθέμενης αναγκαιότητας των μαθηματικών αληθειών.

Η εξοικείωση δημιουργεί την ψευδαίσθηση της αναγκαιότητας. Οι μαθηματικές αλήθειες είναι αναθεωρήσιμες. Το ότι δεν μπορούμε να συλλάβουμε την άρνησή τους, δεν σημαίνει ότι είναι αναγκαία αληθείς.

Η αρχή της μαθηματικής επαγωγής ως περίπτωση της επαγωγής με απαρίθμηση.

Η ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΠΙΟ ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ – ΚΑΛΥΠΤΟΥΝ ΟΛΑ ΤΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ.
--

ΘΕΩΡΙΑ ΝΟΗΜΑΤΟΣ

Δήλωση (denotation)

Συμπαραδήλωση (connotation)

Τα ονόματα δηλώνουν πράγματα και συμπαραδηλώνουν ιδιότητες των πραγμάτων.

Ένα γενικό όνομα συμπαραδηλώνει κάποιες ιδιότητες και δηλώνει όλα τα αντικείμενα που έχουν αυτές τις ιδιότητες.

Το νόημα μιας πρότασης καθορίζεται από τις συμπαραδηλώσεις – και όχι από τις δηλώσεις – των συστατικών τους. ΑΛΛΑ: τα κύρια ονόματα μόνο δηλώνουν.

ΕΠΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Επαγωγή με απαρίθμηση – ο πρωταρχικός τρόπος συλλογισμού.

Δικαιολογείται μόνο εμπειρικά – αλλά δεν μπορεί να αμφισβητηθεί – είναι αναπόδραστη.

Οι εμπειρικές της επιτυχίες την υποστηρίζουν.

Δεύτερης τάξης επαγωγή: Όλα τα φαινόμενα εμπίπτουν σε κανονικότητες – Ο νόμος της καθολικής αιτιότητας.

- ο Mill για τους νόμους της φύσης
- ο Mill για την αιτιότητα (αναγκαίες και ικανές συνθήκες)
invariance (κανονικότητες)
+ unconditionality (ισχύς άνευ όρων)

Πιο εκλεπτυσμένη επαγωγή – Η μέθοδος του Mill

Η μέθοδος της συμφωνίας   ABC   abc   ABD   abd

Η μέθοδος της διαφοράς   BC   bc   ABC   abc

ΝΟΥΣ ΚΑΙ ΥΛΗ

Ο φαινομεναλισμός του Mill:

Η ύλη ως η μόνιμη δυνατότητα αίσθησης

Δυνατές αισθήσεις

Αλλά ο νους είναι διαφορετικός: κάτι στο οποίο ανήκουν οι αισθήσεις

Η πραγματικότητα του Εγώ – του δικού μου νου.

Αλλά αυτό δεν αντίκειται στον νατουραλισμό;

Η ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ MILL

ΩΦΕΛΙΜΙΣΜΟΣ

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ

Η μεγιστοποίηση της ευτυχίας για τον μέγιστο αριθμό ανθρώπων.

Η ευτυχία είναι το μόνο έσχατο ανθρώπινο τέλος (σκοπός).

Θεωρητικός Λόγος: η έσχατη αρχή είναι η επαγωγή.

Πρακτικός Λόγος: η αρχή της ωφέλειας – το καλό όλων.

Αλλά τι είναι το καλό; Ευτυχία – ευχαρίστηση και ελευθερία από τον πόνο.

Η ευτυχία είναι το μόνο πράγμα που επιθυμούμε – το κατανοούμε αμέσως μέσω αναστοχασμού.

Δεν οδηγεί αυτό στον εγωισμό;

Η διάκριση μεταξύ μέσου και μέρους.

Η επιθυμία κάποιου πράγματος ως μέσου για την ευτυχία και η επιθυμία κάποιου πράγματος ως μέρος της ευτυχίας (Γνήσια επιθυμία ενός αντικειμένου).

Π.χ. γενναιοδωρία: κάποιος μπορεί να είναι γενναιοδωρος επειδή απολαμβάνει αυτή την πράξη καθ' εαυτή και όχι ως μέσο για κάτι άλλο.

Η γενναιοδωρία είναι μέρος της ευτυχίας και όχι μέσο προς αυτήν.

Πραγματισμός

Το νόημα μιας πρότασης (ή ενός δόγματος) συνίσταται στα πρακτικά αποτελέσματα τα οποία συνεπάγονται από αυτή την πρόταση.

Εμφαση στην πράξη σε αντίθεση με τη θεωρία. Επιτυχία στην πράξη ως ο τελικός κριτής της αλήθειας. Ο ρόλος της φυσικής επιλογής.

Η ταύτιση του αληθούς με αυτό που δουλεύει. (James)

Η ταύτιση του αληθούς με την τελική γνώμη των ερευνητών. (Peirce).

William James (1842-1910)

Principles of Psychology (2 τόμοι) 1890.

The Will to Believe (1897)

The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature (1901-2).

Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking (1907)

The Meaning of Truth 1909

«Το αληθές είναι μόνο το βολικό κατά τον τρόπο που σκεπτόμαστε, όπως ακριβώς το ορθό είναι το βολικό κατά τον τρόπο που συμπεριφερόμαστε».

Εμπειρισμός αλλά και θρησκευτική πίστη: είναι επιτρεπτή επειδή ‘δουλεύει’—γένεση συναισθηματικών οφελών.

Ο ρόλος της βούλησης στην πίστη. Το τι πιστεύουμε δεν καθορίζεται μόνο από τα τεκμήρια αλλά και από την χρησιμότητα ή το όφελος που προκύπτει από την απόκτηση της σχετικής πίστης.

Βουλησιαρχία—Το στοίχημα του Pascal.

Ουδέτερος μονισμός: Η φύση αποτελείται από ένα είδος πρωταρχικού πράγματος, το οποίο δεν είναι ούτε νοητικό ούτε φυσικό, αλλά έχει τη δυνατότητα να αποκτά νοητικές και φυσικές ιδιότητες.

Charles Saunders Peirce (1839-1914).

Η αλήθεια ως η τελική γνώμη στην οποία συγκλίνουν όλοι οι ερευνητές.

Τ πραγματικά αντικείμενα (το τι υπάρχει) ως αυτά που αντιπροσωπεύονται στην τελική γνώμη.

Ο αυτο-διορθωτικός χαρακτήρας της μεθόδου.

Παραγωγή, επαγωγή και απαγωγή.

John Dewey (1859-1952)

John Dewey (1859-1952)

Η άρνηση της θεωρίας της γνώσης που στηρίζεται στην προσέγγιση του θεατή (*The spectator conception of knowledge*). Κριτική στον εμπειρισμό (που υιοθετεί την προσέγγιση του θεατή). Οι πράξεις μας έχουν θεμελιώδη ρόλο για την κατανόηση του κόσμου: οι τρόποι με τους οποίους σκεπτόμαστε τον κόσμο είναι 'εργαλεία' που μας βοηθούν να ανταποκριθούμε με επιτυχία στις ανάγκες της ζωής.

Η ανθρώπινη έρευνα ως μια αυτο-διορθούμενη διαδικασία η οποία διεξάγεται μέσα σε συγκεκριμένες ιστορικές και πολιτιστικές περιστάσεις. Δεν απαιτεί κανένα θεμέλιο, ούτε βεβαιότητα. Γνώση αποτελεί οτιδήποτε είναι εγγυημένο μέσω της ανθρώπινης έρευνας.

Η ανθρώπινη έρευνα ως μια αυτο-διορθούμενη διαδικασία η οποία διεξάγεται μέσα σε συγκεκριμένες ιστορικές και πολιτιστικές περιστάσεις. Δεν απαιτεί κανένα θεμέλιο, ούτε βεβαιότητα. Γνώση αποτελεί οτιδήποτε είναι εγγυημένο μέσω της ανθρώπινης έρευνας.

Νατουραλισμός.

Η Φιλοσοφία του Κοινού νου

George Edward Moore (1873-1958)

Principia Ethica (1903)

The refutation of Idealism (1903)

A Defence of Common Sense (1925)

Proof of an External World (1939)

Εκ των θεμελιωτών της αναλυτικής παράδοσης στη φιλοσοφία. Απεδέχθη την λογική ανάλυση *a la Russell*, αλλά ταυτοχρόνως θεώρησε ότι η μη-επιστημονική θεώρηση του κόσμου από τον κοινό νου είναι θεμελιώδης. Αυτό, φυσικά, δεν σημαίνει ότι ο κοινός νους δεν μπορεί να κάνει λάθος ή ότι δεν επιδέχεται διορθώσεις. Σημαίνει ότι α) η θεώρηση του κοινού νου μας δίνει ασφαλή γνώση για μια σειρά θέματα και β) η θεώρηση του κοινού νου πρέπει να γίνεται σεβαστή από την φιλοσοφική θεωρία. Συγκεκριμένα, η αφηρημένη φιλοσοφική ανάλυση πρέπει να προσγειώνεται όταν αντίκειται στον κοινό νου.

Αποπληθωριστική προσέγγιση στα φιλοσοφικά προβλήματα. Προ-οιωνός της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας.

Principia Ethica

Ηθικός ρεαλισμός

Εναντίον της νατουραλιστικής πλάνης. Οι ηθικές αξίες ή αρετές δεν μπορούν να ορισθούν με βάση φυσικά γεγονότα.

Οι ηθικές αξίες (πχ. το αγαθό) είναι αντικειμενικές αλλά μη περαιτέρω αναγωγίμες.

Έχουν εγγενή αξία και είναι γνώσιμες μέσω ηθικής ενόρασης. Η έννοια του αγαθού δεν μπορεί να ορισθεί.

Η ανασκευή του ιδεαλισμού

Η κεντρική αρχή του ιδεαλισμού: *esse est percipi*.

Σύγχυση μεταξύ της εμπειρίας (ως συνειδητή δραστηριότητα) και του αντικειμένου της εμπειρίας. (ή μεταξύ της σκέψης και του αντικειμένου της σκέψης).

‘Όλες οι εμπειρίες ή οι ιδέες έχουν κάτι κοινό—είναι συνειδητές (εμπλέκουν την συνείδηση). Αλλά έχουν και κάτι διαφορετικό: διαφορετικά αντικείμενα.

Μια ιδέα του μπλε είναι πράγματι μια ιδέα του μπλε (το μπλε ως το αντικείμενο της ιδέας).

Η πλάνη στο *esse est percipi* Αυτό (το πράγμα) του οποίου έχουμε εμπειρία (δηλ. αυτό που γίνεται αντιληπτό) συγγέεται με την εμπειρία αυτού του πράγματος.

Ένα παζλ των ιδεαλιστών: πως είναι δυνατόν να βγούμε εκτός του κύκλου των ιδεών μας και των εμπειριών μας; Ο Moore απαντά ότι: απλώς το να έχεις μια εμπειρία ισοδυναμεί με το να είσαι ήδη εκτός αυτού του κύκλου—δηλ. με το να έχεις επαφή με το αντικείμενο της εμπειρίας.

Το θεμελιώδες λάθος του ιδεαλισμού είναι ότι αδυνατεί να διαχωρίσει το πνεύμα (νου) από την ύλη: δηλ. αυτό το οποίο έχει συνείδηση (νους) από αυτό του οποίου έχει συνείδηση (ύλη).

Η απόδειξη (της ύπαρξης) ενός εξωτερικού κόσμου.

Περαιτέρω κριτική του ιδεαλισμού.

Το καντιανό «σκάνδαλο της φιλοσοφίας»: η απόδειξη της ύπαρξης του εξωτερικού κόσμου.

Τι είναι ο εξωτερικός κόσμος; Ο κόσμος των φυσικών αντικειμένων—ο κόσμος εκτός του νου και των νοητικών καταστάσεων.

Πράγματα τα οποία συναντούμε στον χώρο. Εάν κάτι μπορεί να συναντηθεί στο χώρο τότε είναι εξωτερικό του νου μας.

Η του Moore.

Προκείμενες: εδώ είναι ένα χέρι—εδώ είναι άλλο ένα χέρι

Συμπέρασμα: επομένως, υπάρχουν εξωτερικά αντικείμενα.

Υπεράσπιση της απόδειξης.

Αναγκαίες συνθήκες για μια απόδειξη:

1. Οι προκείμενες είναι διαφορετικές από το συμπέρασμα (άρα, η απόδειξη δεν είναι κυκλική).
2. Οι προκείμενες είναι αληθείς και γνωρίζουμε ότι είναι αληθείς.
3. Το συμπέρασμα πράγματι έπεται από τις προκείμενες (το επιχείρημα είναι έγκυρο).

Και οι τρεις συνθήκες ικανοποιούνται από την εν λόγω απόδειξη. Πρόκληση: εάν υπάρχουν και άλλες συνθήκες που είναι αναγκαίες για μια απόδειξη, πείτε μου ποιές είναι.

Επέκταση της απόδειξης:

Πριν λίγες στιγμές, υπήρχαν δυο χέρια εδώ.

Επομένως, κατά το παρελθόν υπήρχαν εξωτερικά αντικείμενα.

Γιατί μπορεί η απόδειξη να μην ικανοποιεί κάποιους;

1. Ίσως να ζητούν μια *απόδειξη* ότι οι προκειμένες είναι αληθείς. Αλλά αυτή η απόδειξη δεν μπορεί να δοθεί—αν και υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι οι προκειμένες είναι αληθείς.
2. Ίσως να θεωρείται ότι εν τη απουσία μιας τέτοιας απόδειξης (των προκειμένων), η παραπάνω απόδειξη είναι μια ψευδο-απόδειξη. Αλλά, αυτό είναι λάθος, ισχυρίζεται ο Moore. Ο Moore ισχυρίζεται ότι μπορεί να υπάρχει γνώση χωρίς απόδειξη. Οι προκειμένες είναι γνωστές αν και δεν είναι αποδείξιμες.

Ο ρόλος του *κοινού νου* στο παραπάνω επιχείρημα. Υπάρχει γνώση των προκειμένων; Οι βεβαιότητες του κοινού νου. Ο σκεπτικισμός δεν μπορεί να τις ανατρέψει. Είμαστε πιο βέβαιοι για τη γνώση του κοινού νου από ότι για τις αμφιβολίες των σκεπτικιστικών επιχειρημάτων.

Ύστερος Wittgenstein: οι σκεπτικιστικές προκλήσεις μπορούν να τεθούν μόνο μέσα στο πλαίσιο των βεβαιότητων του κοινού νου. Οι βεβαιότητες αυτές ως οι ‘μεντεσέδες’ που κρατούν το πλαίσιο του κοινού νου.

Μια υπεράσπιση του κοινού νου.

Ο Moore υποστηρίζει ότι όσον αφορά ένα μεγάλο αριθμό προτάσεων, *γνωρίζουμε ότι είναι αληθείς με βεβαιότητα.*

- (1) Προτάσεις πρώτου προσώπου, όπου το πρόσωπο είναι εγώ (έχω ένα σώμα, το σώμα αυτό γεννήθηκε σε κάποιο συγκεκριμένο χρόνο στο παρελθόν, άλλα σώματα υπάρχουν τριγύρω μου κλπ.
- (2) Αντίστοιχες προτάσεις πρώτου προσώπου, όπου το πρόσωπο είναι κάποιος άλλος (για οποιονδήποτε άλλο).
- (3) Προτάσεις που έπονται από αυτές, πχ. η γή έχει υπάρξει για πολλά χρόνια.

Αυτές οι προτάσεις αποτελούν τον κορμό της γνώσης του κοινού νου και δεν μπορούν να αμφισβητηθούν.

Παράδειγμα: Κανένας φιλόσοφος δεν μπορεί να αμφισβητήσει τις προτάσεις τύπου (2) γιατί έτσι θα αμφισβητεί την ίδια του την ύπαρξη.

Δεν θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο κοινός νου πιστεύει αυτές τις προτάσεις αλλά δεν τις γνωρίζει;

Όχι. Θεωρείστε την πρόταση: «Κανένας άνθρωπος δεν γνωρίζει την ύπαρξη άλλων ανθρώπων». Αυτή σημαίνει: «Υπάρχουν άνθρωποι εκτός από εμένα, κανένας εκ των οποίων δεν γνωρίζει την ύπαρξη των άλλων ανθρώπων». Είναι φανερό, λέει ο Moore, ότι η παραπάνω πρόταση αναιρεί αυτό το οποίο δηλώνει.

Αλλά, ο Moore εισάγει μια θεμελιώδη διάκριση μεταξύ γνώσης του ότι μια πρόταση είναι αληθής και γνώσης της ορθής ανάλυσης μιας πρότασης. Ο σκοπός της φιλοσοφίας δεν είναι να επερωτήσει τις αλήθειες του κοινού νου αλλά να τις αναλύσει.

Ποια είναι τα αντικείμενα της εμπειρίας; Ο σκοπός της φιλοσοφικής ανάλυσης.

Απλοϊκός ρεαλισμός: άμεση αντίληψη μακροσκοπικών αντικειμένων

Αναπαραστασιακός ρεαλισμός:

Φαινομεναλισμός: τα δεδομένα των αισθήσεων (sense-data)

Μη-φυσικές (νοητικές) αναπαραστάσεις του φυσικού κόσμου.

Η φιλοσοφία του πρώιμου Ludwig Wittgenstein

Ludwig Wittgenstein (1889-1951)

Σύντομη βιογραφία: Γεννημένος στην Αυστρία. 1908 Manchester σπουδές αεροναυπηγικής. Εγκαταλείπει τις σπουδές του το 1911. Γνωριμία με τον Russell, μέσω Frege. Πρώτη περίοδος στο Cambridge. 1914-8 υπηρέτησε στον Αυστρο-ουγγρικό στρατό. Συγγραφή του *Tractatus Logico-Philosophicus*. Έκδοση 1922, με πρόλογο του Russell. (Το μόνο βιβλίο του που εκδόθηκε στην διάρκεια της ζωής του.) 1920-1929 εγκαταλείπει την φιλοσοφία. 1929 επιστροφή στο Cambridge. 1939 Καθηγητής Φιλοσοφίας στο Cambridge. 1947 παραιτείται από την έδρα του. 1951 πεθαίνει στην Ιρλανδία. 1953 Έκδοση του έργου του *Φιλοσοφικές Έρευνες*.

Η φιλοσοφική ζωή του Wittgenstein μπορεί να διαιρεθεί σε **δύο περιόδους**:

Την *πρώιμη* περίοδο, (*Tractatus*), στην οποία υποστήριξε ότι «η φιλοσοφία αποσκοπεί στην λογική διασάφηση των σκέψεων».

Την *ύστερη* περίοδο, (*Φιλοσοφικές Έρευνες*), στην οποία υποστήριξε ότι «η φιλοσοφία είναι μι μάχη εναντίον της μάγευσης του νου από τη γλώσσα».

Καθ' όλη την διάρκεια της ζωής του, ο Wittgenstein εξέλαβε την φιλοσοφία ως γλωσσική ανάλυση. Στην *πρώιμη* περίοδο, επεδίωξε την ανάλυση-διατύπωση μιας λογικά τέλειας γλώσσας, ενώ στην *ύστερη* περίοδο επεδίωξε την ανάλυση-διασάφηση της καθημερινής γλώσσας, μέσω της έννοιας των *γλωσσικών παιγνίων*.

Μείζονα θέματα στο *Tractatus*

- Η γλώσσα συνίσταται σε σύνθετες προτάσεις οι οποίες μπορούν να αναλυθούν σε λιγότερο σύνθετες, μέχρις ότου να φθάσουμε στις απλές ή στοιχειώδεις προτάσεις.
- Αντίστοιχα, ο κόσμος συνίσταται σε σύνθετα γεγονότα, τα οποία μπορούν να αναλυθούν σε λιγότερο σύνθετα γεγονότα, μέχρις ότου να φθάσουμε στα απλά ή ατομικά γεγονότα.
- Ο κόσμος είναι η ολότητα αυτών των γεγονότων.

- Η γλώσσα προϋποθέτει στοιχειώδεις προτάσεις. Μια θεωρία νοήματος προϋποθέτει την ύπαρξη ατομικών γεγονότων τα οποία απεικονίζονται από τις στοιχειώδεις προτάσεις.
- Απεικονιστική (picture) θεωρία νοήματος: είναι στη φύση των στοιχειωδών προτάσεων να απεικονίζουν *λογικά* τα ατομικά γεγονότα ή καταστάσεις πραγμάτων.
- Μόνο προτάσεις που απεικονίζουν γεγονότα (δηλ. μόνο οι προτάσεις των επιστημών) έχουν νόημα.
- Μεταφυσικές, ηθικές και θεολογικές προτάσεις στερούνται νοήματος.

Μείζονα θέματα στις Φιλοσοφικές Έρευνες

- Κριτική στο *Tractatus*
- Οι λέξεις μοιάζουν με εργαλεία, και όπως τα εργαλεία, οι λέξεις επιτελούν διάφορες λειτουργίες. Αν και κάποιες προτάσεις χρησιμοποιούνται για την απεικόνιση γεγονότων, άλλες προτάσεις έχουν διαφορετικό ρόλο.
- Οι άνθρωποι (ή οι γλωσσικές κοινότητες) παίζουν διαφορετικά γλωσσικά παιχνίδια (πχ., οι επιστήμονες και οι θεολόγοι).
- Το νόημα μιας πρότασης δίδεται από το πλαίσió της, δηλ. από τους κανόνες του παιχνιδιού μέρος του οποίου είναι η αν λόγω πρόταση.
- Νόημα = χρήση
- Η λύση των φιλοσοφικών αιγιμάτων βρίσκεται στην θεραπευτική διαδικασία της εξέτασης και της περιγραφής της γλώσσας στην οποία τίθενται.

Η δομή του *Tractatus*. Αριθμημένες παρατηρήσεις/αφορισμοί. Επτά βασικές προτάσεις. Η αριθμηση δεν είναι διαδοχική, αλλά επιδιώκει να αναδείξει την σημασία και τον ρόλο των παρατηρήσεων του Wittgenstein.

Το *Tractatus* είναι πολύ δύσκολο κείμενο. Αυτό εξηγείται εν μέρη από το στυλ του, και εν μέρη από το ότι επιδιώκει να οριοθετήσει αυτό που δεν μπορεί να ειπωθεί.

Μερικά κεντρικά θέματα του *Tractatus*

1-2.063 **Οντολογία:** τα βασικά δομικά υλικά του κόσμου.

Τα βασικά δομικά υλικά του κόσμου είναι απλά *αντικείμενα*, τα οποία συνδυάζονται και σχηματίζουν *καταστάσεις πραγμάτων*. Οι καταστάσεις πραγμάτων είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους. Ο κόσμος είναι το σύνολο των καταστάσεων πραγμάτων που συμβαίνουν (ισχύουν)—γεγονότα. Καταστάσεις πραγμάτων (γεγονότα) μπορούν να συνδυασθούν και να σχηματίσουν σύνθετα γεγονότα.

2.1– 4.128 **Γλώσσα**: Η γλώσσα αποτελείται από προτάσεις. Οι σύνθετες προτάσεις κατασκευάζονται από απλές, στοιχειώδεις προτάσεις. Οι στοιχειώδεις (ατομικές) προτάσεις δεν είναι περαιτέρω αναλύσιμες και αποτελούνται από ονόματα. Η γλώσσα καθρεπτίζει την πραγματικότητα με το να μοιράζεται μαζί της την λογική της μορφή. Άρα, τα ονόματα αντικαθρεπτίζουν απλά αντικείμενα, οι στοιχειώδεις προτάσεις αντικαθρεπτίζουν καταστάσεις πραγμάτων, και οι προτάσεις αντικαθρεπτίζουν γεγονότα. Το σύνολο των αληθών προτάσεων είναι το σύνολο της γλώσσας όπως το σύνολο των γεγονότων είναι ο κόσμος. Μια πρόταση είναι η λογική εικόνα της πραγματικότητας: τα συστατικά της πρότασης είναι αρμοσμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να ομοιάζουν με την πραγματικότητα την οποία αναπαριστούν, όπως ακριβώς τα στοιχεία ενός πορτρέτου είναι αρμοσμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να ομοιάζουν με το πρόσωπο το οποίο αναπαριστούν.

Λογική Μορφή: Αν και μια εικόνα μπορεί να αναπαριστά ένα γεγονός με το να μοιράζεται την λογική μορφή του, η ίδια η λογική μορφή δεν μπορεί να απεικονισθεί. Δεν μπορούμε να πούμε ποια είναι η λογική μορφή ενός γεγονότος, αλλά η λογική μορφή δείχνεται στον τρόπο με τον οποίο η πρόταση ή το γεγονός καταδεικνύουν τον εαυτό τους. Όμοια, οι λογικές συνδέσεις μεταξύ των καταστάσεων πραγμάτων ή των στοιχειωδών προτάσεων καταδεικνύουν τους εαυτούς τους, έτσι ώστε δεν υπάρχει ανάγκη για λογικά αντικείμενα (όπως οι λογικοί σύνδεσμοι) τα οποία να συγκρατούν τις καταστάσεις πραγμάτων ή τις στοιχειώδεις προτάσεις.

Η απεικονιστική θεωρία νοήματος.

1. Μια πρόταση δείχνει την σημασία της.
2. Η σημασία μιας πρότασης δεν μπορεί να λεχθεί, μόνο να δειχθεί.
3. Ως μια διάρθρωση αντικειμένων (τα ονόματα είναι και αυτά αντικείμενα), μια πρόταση δείχνει την σημασία της με το να αρθρώνει τα ονόματα με τρόπο που

να αντιστοιχεί στον τρόπο με τον οποίο τα αντικείμενα, στα οποία αναφέρονται αυτά τα ονόματα, διαρθρώνονται σε μια κατάσταση πραγμάτων.

4. Τα στοιχεία μιας πρότασης που δεν είναι ονόματα αντικειμένων αρθρώνουν τα αντικείμενα σε μια κατάσταση πραγμάτων.
5. Η σημασία μιας πρότασης είναι μια σκέψη.
6. Η αναφορά μιας πρότασης είναι μια κατάσταση πραγμάτων.
7. Η αναφορά μιας αληθούς πρότασης είναι ένα γεγονός.
8. Από όλες τις δυνατές καταστάσεις πραγμάτων, τα γεγονότα είναι οι ενεργεία καταστάσεις πραγμάτων.

Οι προτάσεις έχουν λογική μορφή, με βάση την οποία δείχνουν (απεικονίζουν) μια δυνατή κατάσταση πραγμάτων.

Η κατανόηση μιας πρότασης συνίσταται στην κατανόηση της λογικής της μορφής. Η λογική μορφή δεν μπορεί να ειπωθεί, αλλά μόνο να δειχθεί.

4.2. Λογική: Εισαγωγή των αληθοπινάκων—πώς μπορούμε να αποσαφηνίσουμε τις καταστάσεις αληθείας των προτάσεων χωρίς να κάνουμε χρήση των λογικών συνδέσμων. Υπάρχουν τριών ειδών προτάσεις: ταυτολογίες (πάντα αληθείς), αντιφάσεις (πάντα ψευδείς) και προτάσεις με σημασία, οι οποίες είναι είτε αληθείς είτε ψευδείς ανάλογα με το πώς είναι ο κόσμος ο οποίος αναπαριστούν. Οι προτάσεις της Λογικής είναι ταυτολογίες, και άρα είναι όλες ισοδύναμες μεταξύ τους.

Οι ταυτολογίες δεν έχουν πληροφορικό περιεχόμενο. Αποτελούν τη λογική σκαλωσιά του κόσμου.

Οι ταυτολογίες και οι αντιφάσεις στερούνται σημασίας. Οι νόμοι της λογικής είναι α-νόητοι.

Δεν υπάρχει τίποτα εξωτερικό της λογικής.

Θεμελιώδης ιδέα: οι λογικοί σύνδεσμοι δεν αναπαριστούν.

Όλες οι προτάσεις που δεν είναι α-νόητες είναι είτε

A) ατομικές προτάσεις που δείχνουν μια απλή κατάσταση πραγμάτων

Είτε

B) αληθοσυναρτησικοί συνδυασμοί των παραπάνω.

Μόνο οι προτάσεις των επιστημών έχουν νόημα (μπορούν να λεχθούν).

Τι δεν μπορεί να λεχθεί:

Η λογική μορφή των προτάσεων (4.12 και 4.121)

Οι φιλοσοφικές προτάσεις (6.53-6.54)

Τα περισσότερα προβλήματα της φιλοσοφίας προκύπτουν επειδή οι φιλόσοφοι προσπαθούν να μιλήσουν για πράγματα τα οποία μπορούν μόνο να δεχθούν.

Η Φιλοσοφία, σε αντίθεση με την επιστήμη, δεν αποτελεί ένα σύνολο προτάσεων.

Πρέπει να ειδωθεί ως μια δραστηριότητα η οποία διασαφηνίζει την λογική δομή της γλώσσας και της σκέψης.

Το ίδιο το *Tractatus* είναι ανόητο.